

Tarım-Gıda Etiği/Politikası ve Geleceğimiz: Ekonomi-Politik ve Ötesi Sosyolojik Bir Çerçeve

Agriculture-Food Ethics/Policy and Our Future: An Economy-Politic and Beyond Sociological Framework

Hayriye ERBAŞ^a

Giriş ve Amaç: Her geçen gün açlık sorunu, gıda terörü, Frankenstein gıdalar, uzun ömürlü gıdalar, hormonlu gıdalar ya da GDO'lu gıdalar gibi kavramlarla daha fazla karşılaşmıyor olmamız tarım-gıda ile ilgili gıda güvenliği ve gıda güvenliği sorunlarının daha da önem kazandığını göstermektedir. Yeni teknolojilerin kullanımı insan ve doğanın geleceği açısından önemli çevresel risklere neden olurken, yediğimiz, içtiğimiz ürünlerin ne olduğunu bilememenin verdiği kaygı düzeyi de giderek yükselmektedir. Bu yazı yaşadığımız dünyayı iyi ya da kötü olarak biçimlendiren politikanın etik duruşla biçimlendiği düşüncesinden hareketle esas olarak, gıda ve ilgili sorunların doğru biçimde ele alınmasını sağlayacak sosyolojik bir çerçeve çizme ve önerme amacını taşımaktadır. Konunun küresel, ulusal ve yerel düzlemde üretim ve yeniden üretim boyutlarının yanı sıra hem nesnel hem öznel boyutları olan karmaşık bir süreç olması nedeni ile makalede tüm bu boyutları içeren bir çerçeve önerilmektedir. Bu öneride, Türkiye'de yapılan bir çalışmanın verilerine göndermede bulunularak özellikle farkındalık yaratma üzerinden geliştirilen aktör/birey/mikro yaklaşım ve çözüm önerilerinin yetersiz olduğu ortaya konulmaktadır. Sorunların ancak vatandaş-körü ya da kayıtsız devlet (irrelevant state) anlayışı yerine, sağlıklı ve yeterli gıdaya erişimi bir temel insan hakkı olarak gören farklı bir toplum tasarımı ve devlet anlayışı ile çözülebileceği düşüncesi öne çıkarılmaktadır.

--

Introduction: Every day we come across with terms such as famine, food terror, Frankenstein foods, durable foods, hormone-injected foods or GM foods, and this situation actually shows that the food security and food safety problems related to agriculture-food become more and more important. The problems regarding the use of new technology carry some important environmental risks for the future of human beings and nature itself and the anxiety, which is caused by not knowing what we eat or drink, is increasing day by day. This paper takes the following idea as a starting point: politics, which shapes our world as good or bad, is shaped by an ethical stance. This paper also aims to draw and propose a sociological frame which will enable the food and associated problems to be handled correctly. On global, national and local levels, this topic has a complex process including production, reproduction, as well as objective and subjective dimensions. Therefore, a frame covering all these dimensions is proposed here. In the proposed frame, it will be tried to show that the actor/individual/micro approach developed via creating awareness notion and the solution suggestions are insufficient by referring to the data of a study from Turkey. It is suggested that the problems can only be solved by a different society design and state understanding that regards safe and adequate food accessibility as a basic human right, rather than a citizen-blind or irrelevant state understanding.

^aProf. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sosyoloji Bölümü ✉hayriyeerbas@gmail.com

Gönderim Tarihi: 26.04.2017 • Kabul Tarihi: 11.05.2017

GİRİŞ

Su, gıda ve enerji günümüz dünyası ve geleceği açısından birbiriyle bağlantılı ve doğrudan savaş nedenleri olabilecek stratejik öneme sahip temel güvenlik sorunları olarak değerlendirilmektedir. Bu ve bu sorunlara bağlı pek çok çevresel sorunun yaşanması günümüz toplumlarının *risk* toplumu olarak tanımlanmasında etkilidir (1). Bağlantılı olmaları nedeni ile bir alanda alınan kararlar diğerini ve bu etkilerin tümü de geniş anlamda doğa-insan ve insan-insan ilişkisi düzlemlerinde çevreyi etkilemektedir. Dolayısı ile gıda ve ilgili konular *temel insan hakkı* olması nedeni ile çevresel etik ve biyoetik çalışma alanının en önemli konularındandır ve bu alanlara ilgi giderek artmaktadır.

Dünya ölçeğinde giderek artan bağımlılık ilişkileri tüm dünyada önemli eşitsizliklere yol açmakta ve buna bağlı olarak gıda önemli bir küresel sorun oluşturmaktadır. Bir taraftan, son birkaç on yılda nerdeyse tüm dünyada uygulanan ekonomi politikaları ve buna bağlı ekonomik krizler diğer taraftan Ortadoğu'da yaşanan savaşlar, yeterli gıdaya ulaşma durumu-*gıda güvencesi* (food security) ile buna bağlı olarak değişen sağlıklı gıdaya ulaşabilme durumu-*gıda güvenliği* (food safety) sorunlarını hızla arttırmaktadır. Gıda-tarım küresel düzlemde hiyerarşik bir yapılanma üzerinden biçimlendiğinden özellikle ülkesel düzlemde, az gelişmiş ülkeler için; sınıfsal düzlemde ise alt sınıflar için önemli bir sorun oluşturmaktadır. Bugün obezitenin dünyanın önemli hastalıklarından birisi olması gıda güvencesi kaynaklı gıda güvenliği sorunudur ve yeterli gıdaya ve güvenilir gıdaya ulaşamama sorunları ilişkili biçimde birlikte yaşanmaktadır. Bu nedenle de bu alanlarda yapılacak çalışmaların doğru bir perspektifle ele alınması son derece önemlidir.

Diğer tüm alanlarda olduğu gibi gıda, su ve enerji alanında gerçekleştirilen uygulamalar ve yeni teknolojiler (biyoteknoloji) gıda sorununun çözümü için geliştirilen politikalar ve stratejiler sıklıkla *kaçınılmaz* olarak sunulmaktadır. Mevcut çalışmalar ya da tartışmalar ve çözüm önerileri ya *yapı/sistem* ya da *birey/aktör* düzlemlerine odaklanılarak gerçekleştirilmektedir. Bu makalede ileri sürülen ve tartışılan düşünce tarım-gıda sorunlarına bakışta salt *yapı/sistem* ya da *birey/aktör* düzlemlerinden hareketle sorunların değerlendirilemeyeceği ve çözüm önerilerinin ise eksik kalacağı düşüncesidir. Yazıda, sürecin tüm düzlemlerini içeren, tüm düzlemlerde süreci biçimlendiren failerin olduğunu gören ve sürecin yaşama geçirilişinde özellikle de devletin ne'liği ve devlet yurttaş ilişkisini içeren bir kavrayışın gerekliliği önerilmektedir. Bu noktada günümüzde devlet-yurttaş ilişkisi açısından *vatandaş-körü* ya da vatandaşı önemsemeyen *kayıtsız devlet* (irrelevant state) biçiminde adlandırılabilir bir devlet anlayışı ile sorunların çözülemeyeceği görüşü önemlidir (2).

Bu yazıda politik olan ve etik olanın ayırlamayacağı ve bu politikaların *kaçınılmaz* değil, etik/politik bir tercih üzerinden; ekonomi-politik olanın belirleyiciliğinin bireyin/aktörün de önemli olduğu *yeniden* üretim ile biçimlendiği sorunsalları ele alınacaktır. Sonrasında da bu tartışmalar üzerinden makro-ekonomik politikalar doğrultusunda biçimlenen ancak gıda politikalarının yol açtığı gıda güvenliği ve güvencesi sorunlarının *yapı-aktör* ikiliğini aşan bir bakışla ele alınmasını sağlayabilecek sosyolojik bir çerçeve sunulmaya çalışılacaktır. Bu çabada değerlendirmeler kuramsal tartışmalar ve Türkiye örneğinde mevcut bir çalışmanın verilerine dayandırılacaktır.

TARIM-GIDA VE İLGİLİ SORUNLAR

Tarım-gıda politikalarının gıda güvencesi ve gıda güvenliği açısından özel bir önemi bulunmakta ve makro-ekonomik politikalar doğrultusunda biçimlenmektedir. Bu sektördeki kısıtlamalar insanları güvenilir olmayan gıdalara maruz bırakmakta ve uluslararası işbölümünde bağımlılık ilişkilerinin artması oranında da daha çok az gelişmiş ülkeleri ve alt sınıfları tarım-gıdada bağımlı hale getirmektedir. Gıda-tarım politikalarının bu bağımlılık ilişkileri çerçevesinde oluşturulması ve tarımsal gıda üretimi su ve enerji politikaları ile doğrudan bağlantılıdır. Son yıllarda özellikle az gelişmiş ülkelerde artan barajlar ve hidroelektrik santralleri tarımsal üretim konusunda önemli değişiklikler oluşturmaktadır.

Dünyada gıda sorununa yeterli gıdaya ulaşma durumu, gıda güvenliği ve buna bağlı olarak değişen yeterli ve sağlıklı gıdaya ulaşabilme durumu, gıda güvenliği verileri üzerinden bakıldığında sorunun ne denli önemli olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde 7.4 milyarı geçen dünya nüfusunun¹ 795 milyonu günde 1.90 doların altında gelire sahip olup açlık sınırında yaşamaktadır. Bu dünya nüfusunda her dokuz kişiden biri anlamına gelmektedir. Büyük çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere dünya nüfusunun 12.9'u yetersiz beslenmektedir. Açlık sorunu yaşayan insanların üçte ikisi Asya kıtasında yaşamaktadır. En yüksek orana sahip olan Güney Asya'da bu sorun düşme eğiliminde iken, Batı Asya'da açlık sorunu yaşayan insan sayısı yavaş yavaş yükselmektedir. Sahra-Altı Afrika bölgesi ise açlık sorunu yaşayan nüfusun en yoğun olduğu bölgedir. Bu bölgede dört kişiden biri yetersiz beslenme sorunu yaşamaktadır.² Dünya nüfusunun 780 milyonu güvenilir içme suyuna erişememekte ve her yıl beş yaş altındaki 760 milyon çocuk ishalden ölmektedir.³ Son yıllarda Ortadoğu'da yaşanan bu sorunları daha da arttırmıştır.

Gıda güvenliği konusunda; gıdanın işlenmesi sürecindeki değişimlerle *uzun ömürlü* ya da *dayanıklı gıda*ların üretilmesi, kaliteli ürünlerle kalitesiz ürünlerin karıştırılması, et olarak at eti ya da eşek etinin satılması, merdiven altı gıda üretimleri gibi çok farklı yollarla hileli ürünlerin piyasaya sürülmesi sonucunda gıda güvenliği konusunda önemli sorunlar yaşanmaktadır. Ancak gıda güvenliği konusunda çok tartışmalara yol açan ve hala da belirsizliği olan önemli bir konu GDO'lu ürünler ya da bu ürünlerin katılması, bulaşması ile ortaya çıkan gıda güvenliği sorunlarıdır. Bu sorunlar doğa ve insanın geleceğine dair önemli kaygılara neden olmaktadır. Sanayi gıdası ya da işlenmiş gıdada artan bir biçimde katkı maddelerinin kullanılması ile artık gıda farklılaşmıştır. Zaman içinde insanların yaşam tarzlarının değişmesine bağlı olarak yeni beslenme biçimleri ortaya çıkmakta ve bu beslenme biçimleri de döngüsel olarak yeni yaşam tarzlarını etkilemektedir. Bu değişimin önde gelen örneğini *Ritzer*'in *The McDonaldization of Society* (3) adlı eserinde dünyada yaygınlaşan *fast food* zinciri üzerinden görmek mümkündür.

Her ne kadar son yıllarda tohum ve organik tarım uygulamalarına bir yöneliş olsa da yine de geçen iki on yılda gıda konusunda en tartışmalı alan olan GDO'lu tohum kullanımının sürekli bir artış gösterdiği ve yaygınlaştığı görülmektedir. 1996'da 1.7 hektar olan biyoteknolojik ürün üretilen ekim alanlarının 2012'de 100 kat artarak 170 milyona çıkmış olması bu gelişmelerin gıda güvenliği açısından ne denli önemli olduğunu açığa çıkarmaktadır. Bu yükseliş hem sanayileşmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin hem büyük hem de küçük çiftçilerin devam eden ve giderek artan biçimde yeni üretim teknolojilerini kabul etmeleri ve uyum sağlamalarını yansıtmaktadır. Aynı dönemde, biyoteknolojik ürün üreten ülkelerin 1996'da 6 olan sayısı 1999'da 12, 2004'te 17, 2005'te 21, 2009'da 25, 2010 ve 2011'de 29 fakat 2012'de 28'e düşerek çeyrek kat artmıştır (4).

GDO'lu tohumlar ve yeni teknolojilerin kullanılmasının gerekliliği, sürecin kazananları, özellikle büyük şirketler tarafından artan dünya nüfusunun yalnızca tarımda güçlendirme ve yoğunlaşma ile beslenebileceği tezine dayandırılmaktadır. Karşı tez ise asıl sorunun gıdanın yetersizliği değil, bölüşümü olduğu ve GDO'lu tohumların ve yeni teknolojilerin kullanımının açlık sorununu çözmeyeceği üstelik gıda güvenliği sorununun daha da büyümesine yol açacağı biçimindedir. Özellikle tohumların yeniden tohum olarak kullanılmayacak (terminatör tohum) biçimde üretilmesi ve küresel pazarın az sayıda büyük şirketin tekelinde oluşu ve devletlerin bu sürecin önünü açma yönünde attığı adımlar tüm üreticileri bağımlı hale getirmekte ve insana ve doğaya zarar verme riskleri taşımaktadır. Bu anlamda son yıllarda Birleşmiş Milletler-FAO uygulamaları ve çalışmalarına göre organik tarım uygulamaları belirgin miktarda arttırmış olsa da, küresel ve ulusal ölçekte yapılanma ve devlet anlayışının mevcut hali ile devam etmesi durumunda bu sorunlar çözülemeyecektir. Bu durumda küresel ölçekte büyük şirketlerin çıkarları doğrultusunda işleyen düzenlemelerle hem küresel hem de ulusal düzlemde mevcut eşitsizlikler daha da derinleşecektir.

Bir taraftan iletişim teknolojilerin sağladığı kolaylıklar ve politik etkiler ile biçimlenen günümüz küresel dünyası diğer taraftan 1990'ların ikinci yarısından sonra biyoteknolojik ürünlerin piyasalaşması bu alandaki

tartışmaları daha da hızlandırmıştır. Bu ilgi çalışmalarda daha çok *gıda güvenliği* (food safety) (5, 6) ve *gıda etiği* (food ethics) (7, 8) gibi kavramlar üzerinden yürütülen tartışmalarda görülmektedir.

NASIL BAKMALI: SOSYOLOJİK BİR ÇERÇEVE

Bir taraftan art arda yaşanan ekonomik kriz ve istikrarsızlıklar, değişen toplum tasarımı ve devlet anlayışı, diğer taraftan da hızla gelişen teknolojiler hem yapısal hem de bireysel düzlemde gıda konusunda yeni uygulamalar ya da taktiklere zemin yaratmaktadır. Bu süreçler ve tarım-gıda konusunda kaçınılmaz olarak sunulan uygulamalar toplumlarında önemli riskler oluşturmaktadır. Günümüzde ülkelerin birbirleri ile ilişkilerinin giderek daha bağımlı hale gelmesi, bu bağımlılık ilişkileri ile uygulanan ekonomi politikalarının ve özellikle de tarım politikalarının dünyanın pek çok ülkesinde benzer olması, diğer alanlarda olduğu gibi gıda ve buna bağlı gıda güvenliği sorununu küresel bir sorun haline getirmiştir. Bu düzlemde gıda ve ilgili sorunlara bakışta *yapı/sistem*, ekonomi politik bakış önemlidir ancak *mikro/aktör/birey* ve *kültür* boyutlarını da içeren bir çözümleme gerekmektedir. Her ne kadar üretim ve *yeniden üretim* düzlemleri tamamen ayrıştırılamaz olsa da üretim düzleminde yapının, yeniden üretim düzleminde aktörün daha önemli olduğu söylenebilir. Sosyolojik bir dille ifade edilecek olursak makro ve mikro boyutları ile sorunun ele alınması sorunu ortaya koyma ve çözüm üretme açısından önem taşımaktadır. Yani gıda ve ilgili sorunların sosyolojinin temel tartışmalarından biri olan *yapı/sistem-aktör/birey* tartışmalarında yer bulan ve bu iki düzlemi birlikte ilişkilendiren bir çerçeve ile ele alınması gerekmektedir (9, s. 26). Makro boyutta ele alan perspektif *aktör/birey/mikro* ve de *sosyal/kültür* boyutuna ya hiç ya da çok az yer verirken diğer taraftan aktör perspektifi ise *yapı/sistem* boyutunu ihmal etmektedir. Bu sorun sosyal, kültürel yönleri ile bireyi/aktörü içeren ekonomi politigin ötesine geçen bir bakışla aşılabılır.

Sorunu aktör/birey/mikro düzlemde ele alan bakış bireyi öne çıkarır, hem sorunun nedenini hem de çözümünü bireysel düzlemde görür ve *yeter ki isteyiniz* noktasında bireysel çözümler üretir. Bu anlamda vatandaşın farkındalığını arttırma ve bireysel sakinlikler ve çabalarla sağlıklı/güvenli beslenmenin olabirliği ileri sürülür. Ancak konuya ilişkin farkındalık sahibi insanların bireysel düzlemde mücadelesi çok da anlamlı olamamaktadır. İnsanlar güvenilirliği olmadığı halde belli ürünleri tüketmek durumunda kalabilmektedirler. Farkındalık ancak kitlesel ve örgütlü hareketlere dönüştüğünde etkili ve anlamlı olabilmektedir. Her ne kadar Latin Amerika'da belli oranda etkili olabilseler de, dernekler ya da kitlesel hareketlerin özellikle az gelişmiş ülkelerde önemli baskı grubu oluşturamamaları nedeni ile tüm düzlemlerde süreçlerin dışında kalma ve etkide bulunamama anlamına gelmektedir. Zaten bireysel olarak gıda konusunda farkındalığı yüksek olan ve sağlıklı gıdaya ulaşma isteği olan herkesin ekonomik bunu başarabilmesi de pek mümkün değildir. Bu sorun bireysel düzlemi aşan bir durumdur tam da bu noktada çözümün yapısal boyutu işin içine girmektedir. Ancak devletler vatandaşların gıda güvencesi ve gıda güvenliği sorununu üzerinden atmış ve gıda güvenliği politikalarını bu yönde oluşturmuş durumdadır. Ekonomik yeniden yapılanma süreci gıda konusunda tüm dünyada yoksulları ve az gelişmiş ülkeleri olumsuz yönde etkileyecek biçimde gerçekleştiğinden, ülkelerin uygulamaya koyduğu gıda güvenliği politikaları çoğu zaman "mı" gibi olmanın ötesine geçememekte ve kâğıt üzerinde kalmaktadır. Dolayısıyla salt belirlenmiş bir sürecin olmadığı düşünüldüğünde devletlerin vatandaşı korumama yönünde bir etik/politik tercihte bulunduğu söylenebilir.

Yapısal Bakış: Gıda-Tarım Politikaları ya da Rejimleri

Bu konuda önde gelen bir çaba Wallerstein'in (10) *dünya sistemi* ve Aglietta (11) *düzenleme kuramlarından* hareketle *gıda rejimi* kavramlaştırmasıdır. Bu yaklaşım makro ve tarihsel bir yaklaşım olup ekonomi politik bir çerçevede tarım-gıda sorununu ele almaktadır. Kavramı ilk defa 1987 yılında Friedmann kullanılmış olsa da (12) Friedmann ve McMichael'in (13) *Agriculture and the State System* adlı ortak çalışmalarında ayrıntılı biçimde ortaya konulmuştur. Gıda rejimi kavramsallaştırmasında belli bir dönemde benimsenen kapitalist birikim biçimine bağlı olarak gıdanın küresel ölçekte üretildiği ve dolaşıma girdiği düşünülmektedir.

Gıda rejimi kavramı ile tarihsel olarak küresel ölçekte belirli kurallarla yönetilen, gıda üretimi ve tüketiminde görece istikrarlı ilişkilerin hüküm sürdüğü dönemler ve güç dengelerinin değişmesi ile değişen ve dönüşen dönemler anlaşılmaktadır. Dolayısı ile de değişen güç ilişkileri ve dengelerinin değişmesi ile gıda rejimleri değişmekte ve farklı dönemlerde farklı gıda rejimleri uygulanmaktadır. McMichael ve Friedman tarafından geliştirilen gıda rejimleri kavramsallaştırması yapısal ve tarihsel olması nedeni ile gıda rejimlerinin değişmesi üzerinden gelişmesi ve krizleri ile kapitalizmin tarihini de vermektedir (14, s. 163; 15, s. 281). Bu anlamda gıda rejimi kavramı sadece kapitalist gıda ilişkilerinin belli tarihsel anları ve geçişlerini değil, aynı zamanda kapitalizmin kendi tarihini de anlamak için bir anahtar kavramdır.

Dünya gıda sistemi politikasının dünyayı değil, zenginleri besleyen tarım-gıda ilişkilerinin kurumsallaşmış bütüncül bir yapı olarak ele alan gıda rejimi analizi geniş tarihsel ve epistemolojik bir çerçeve sunmaktadır. Bu analize göre birbirini izleyen gıda rejimlerinde gıdanın üretimi ve tüketimi ilişkileri, sermaye birikim tarihinde farklı dönemlere denk gelmektedir. İstikrar/hegemonya ve geçiş/çelişki ya da çözülme ve alternatifin ortaya çıkışı döngüsünün kalıcılığı ve bu anlamda yaşadığımız dönemin de durağan olmadığına dikkate çekilerek gıda rejiminin çelişkili dinamiklerine vurgu yapılır (15, s. 292). Kapitalizmin krizlerine koşut olarak, gıda rejimi en sonunda krizlere yol açan ve krizin ardından yeni düzenlemelerle yeni bir gıda rejimine götüren içsel gerilimlere sahiptir. Yani küresel kapitalizmin güç dengeleri ile oluşan hegemonik geçişe eşlik eden bir kavramdır (13).

Her bir gıda rejimi geçerli olduğu dönemde ve geçişlerde küresel olarak tarımsal üretimde, mülkiyet ve beslenme biçimlerinde köklü dönüşümlere yol açar ve sürece, değişimlerin sürecin kaçınılmaz ve doğal olduğu üzerinden meşruiyet sağlar (16, s. 228-9). Bu kavramsallaştırmaya göre üç farklı gıda rejiminden söz edilmektedir.

Birinci gıda rejimi

Birinci gıda rejimi İngiltere'nin hegemonyası altında biçimlenen 1870'lerden 1914 Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemi kapsadığından Kolonyal-Diasporik, Yerleşimci-Kolonyal (17) ya da Emperyal Gıda Rejimi olarak adlandırılır (14, 15). Bu dönem ikinci sanayi devriminin yaşandığı ve ulusal ekonomilerin ortaya çıktığı ve serbest ticaret rejimi üzerinden emperyalizmin sürdüğü yıllara denk gelir. İngiltere tarafından İngiltere'deki işçi sınıfının ve kent nüfusunun gıda ihtiyacını karşılamak amacı ile Avrupa'dan Amerika, Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda kıtalarını milyonlarca Avrupa'lı göçmen Amerika, Kanada, Arjantin ve Avustralya'nın büyük topraklarına yerleştirilmiştir (18, s. 14; 17, s. 126). Britanya'nın tahıl ve et ihtiyacı karşılanırken sömürgelerden yürürlüğe konulan monokültür tarım modelinden şeker ve kahve gibi tropik ürünler sağlanmıştır (13, s. 97; 14, s. 144). İngiltere olmak üzere Avrupa'ya ihraç etmek üzere buğday ve hayvancılıkta uzmanlaşma sonucunda sömürgelerde bağımlılık üzerinden bir serbest ticaret rejimi oluşmuştur (15, s. 272). Sömürgelerden gelen gıdalar sayesinde İngiliz sermayesi büyümüş ve dünya ticaretini biçimlendiren *Dünya'nın Atölyesi* (workshop of the world) olmasını sağlamıştır (19, s. 128). Bu süreçte büyük mübadele pazarlarının oluşmasına paralel olarak demiryolları inşası ve nakliye üzerinden kapitalistler büyük gelirler elde edilmiştir (17, s. 126).

Bu dönemde yerleşimci koloniler politik bağımsızlıklarını kazanarak kendi ekonomik-politik sınırları içinde ulusal ekonomilerini düzenleyen temsilci hükümetler kurmuş olsalar da ABD'deki uzmanlaşmış tarım sektörünün gelişmesi çelişkileri de beraberinde getirerek dünya ölçeğinde tarım krizini yol açmıştır. Özellikle Yeni Dünya'dan çok miktarda tahılın pazara arz edilmesi sonucunda tahıl fiyatları sürekli düşmüş ve Avrupa tarımının krizine yol açmıştır. Birinci gıda rejimi 1930'larda yaşanan Dünya Buhranı ile krize girmiş ve II. Dünya Savaşı'nın bitimi ile sonlanmıştır (18, s. 14; 16, s. 237).

İkinci Gıda Rejimi

Bu gıda rejimi 1947-1972 yılları arasında hüküm sürer ve endüstriyel gıda ticaretinin büyümesi nedeni ile Markantil-Endüstriyel Gıda Rejimi (16) olarak da adlandırılır. Bu yıllar tarım ve hayvancılık alanında

verimliliğin hedeflendiği teknolojik gelişmelerin hız kazandığı teknoloji merkezli yıllardır. Bu, artan üretime bağlı olarak *yeşil devrim* yılları ya da *yeşil kapitalizm* olarak da anıldığı dönemdir.

Bu dönemi ABD'nin hegemon güç olarak uyguladığı politikalar sonucunda ortaya çıkan üretim fazlası biçimlendirmiştir. Dönemin özelliği hem rejimin devlet korumacılığı çerçevesinde gerçekleştirmesi hem de endüstriyel tarımı vurgulamasıdır (16). Kalkınma projesi adı altında ABD'nin *yardım rejimini* meşrulaştırdığı korumacı devlet inşası dönemi olarak ifade etmektedir (20, s. 272). Dönemin özelliği, korumacı devlet anlayışı çerçevesinde ulusal tarım politikalarının ithalatı sınırlandırması, çiftçilere verilen sübvansiyonlar ve ihracat destekleridir. Bu dönemde devlet desteği ile ABD'de sürekli olarak aşırı bir tahıl üretimi sorunu yaşandığından Friedmann (18, s. 13-14) bu dönemi üretim fazlası rejim olarak da adlandırmaktadır. Aşırı üretim sonucunda dış pazarlar oluşmuş ve üretim fazlası ürünlerin Avrupa ve Üçüncü Dünya ülkelerine yardım ya da ihraç edilerek eritilmesi uygulamalarına gidilmiştir (21, s. 35). Buğday ve süt ürünlerine fiyat destek mekanizmalarının uygulanması sonucunda Avrupa'da da aşırı üretim oluşmuş ve stokların eritilmesi için ihracatın desteklenmesi uygulamalarına gidilmiştir (21, s. 37).

Bu dönem kolonilerin bağımsızlık kazanarak ulus devletlerin oluştuğu ve tarım-gıda alanındaki sermayelerin sektörü yeniden yapılandığı ancak Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin ekonomik açıdan bağımlılık ilişkilerinin daha da arttığı bir dönem olarak değerlendirilebilir. Yardım adı altında ABD tarafından üretilen buğdayların ucuz olması nedeni ile dünya piyasalarında yer bulması geleneksel üretimin terkedilmesine ve buna bağlı olarak da geleneksel beslenme biçimlerinde köklü değişikliklere yol açmıştır (21, s. 38). Dönemin temel özelliği, başta yem, ilaç, gübre vb. kimyasal ürünlerde büyük ölçekli şirketlerin ortaya çıkması ve giderek küresel hale gelmesidir. Bu dönemi krize sokan ve sonlandıran önemli bir diğer özellik, Sovyetler Birliği'nin 1972-1973 yılında ABD'den dünya buğday arzının dörtte üçünün ABD'den bir anda satın alması sonucunda, küresel gıda fiyatlarının üç katına fırlaması ve buğday ithal eden az gelişmiş ülkelerin gıda kıtlığı sorunu yaşamalarıdır (21, s. 39).

Üçüncü Gıda Rejimi

Bu dönem diğer alanlarda olduğu gibi, tarım-gıda sektörünün büyük küresel şirketlerin ellerde toplandığı bir dönemdir. Bu nedenle de Şirket Gıda Rejimi (14, 15), ya da *Sermayenin Gıda rejimi* (22) olarak adlandırılmaktadır. Dönemin temel özelliği teknolojinin de kolaylaştırdığı küreselleşme süreci ve ulusal ekonomilerin hiçbir dönem olmadığı kadar birbirine bağlanmış olmaları ve dünya ölçeğinde uygulamaya konulan benzer ekonomi politikalarıdır.

Dünyada ticari bankacılık ve şirket sahipliği, yaklaşık 750 küresel kuruluş tarafından kontrol edilmektedir. Uluslararası ticaret ve piyasalar teknolojik gelişmeler aracılığı ile bütünleşmiş hızlı bilgisayar bağlantıları aracılığıyla birbirleriyle sıkı ilişki içine girmiştir (23, s. 15). Tüm dünyada uygulamaya konulan benzer reçeteler sonucunda özellikle de az gelişmiş ülkeler ve eski sosyalist ülkeler daha da yoksullaşmıştır. Berlin Duvarı'nın 1989 yılında yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra artık tek kutuplu bir dünya haline gelişle birlikte küreselleşme söylemi doğrultusunda dünya ekonomisinin yeniden yapılanması farklı bir biçim kazanmıştır. 1990'ların başından bu yana OECD ülkelerinde benimsenen makro-ekonomik düzenlemeler, Üçüncü Dünyada ve Doğu Avrupada uygulanan *yapısal uyum programları*'nın temelini oluşturmaktaydı. Bu süreçle dünya ekonomisi, artık küresel küçük işletmeler krizlerin etkisi ile iflase giderken şirket birleşmeleri ve şirket birleşmeleri ile ortaya çıkan büyük çokuluslu şirketler tarafından biçimlendirilmektedir (23, s. 18-20).

Bu dönemde yaşanan süreci ve politikaları meşrulaştırma küreselleşmenin kaçınılmaz sonuçları olarak ileri sürülmekteydi. Oysa küreselleşme konusunda temsil ettikleri çıkara dayanan farklı kavramsallaştırmalar ve bu kavramsallaştırmalara dayalı farklı uygulamalar mevcuttur. Dolayısıyla da *reel küreselleşme* bu kavramsallaştırmalara dayanan tasarım ve uygulamalar arasındaki *aktif denge* durumu olarak tanımlanabilir (24). Tarım-gıda politikaları ve uygulamaları da küreselleşmenin egemen söylemi doğrultusunda yapılandırılmıştır. Bu nedenle de gıdanın

küresel ölçekte üretilen ve pazarlanan ürünler olması aslında bunları tüketmek zorunda olduğumuz anlamına gelmemektedir. Bunlar tüketmemiz istenen ürünlerdir. Önemli olan ve sorunu oluşturan da bu ürünleri tüketmek zorunda bırakılışımızın arkasındaki süreçleri biçimlendiren anlayış ve bu anlayıştaki belirleyenlerdir. Dolayısıyla dünyada küreselleşme konusunda egemen anlayış doğrultusunda benimsenen makro-ekonomik politikalar sonucunda tarımsal üretim ve köylülük azalırken (25) ilişkili olarak tüm dünyada yoksullar, özellikle de az gelişmiş ülkelerde insanlar gıda konusunda da risklerle karşı karşıya bırakılmışlardır (26). Bu dönem bir taraftan da sermayenin yükselen ekolojik hareketlerin taleplerini dikkate alarak yatırıma yönelişinden dolayı Friedmann (16) tarafından Şirket-Ekolojik Gıda Rejimi olarak adlandırılan değişimi de kapsamaktadır. Dünyada çevreci ve yerel hareketlerin etkisi ile tüketici taleplerinin değişmesine koşut olarak, özellikle Birleşmiş Milletler üzerinden organik gıdaya yöneliş ve değişen beslenme alışkanlıkları sonucunda yine ülkeler arasındaki işbölümüne bağlı olarak 2000'li yıllar tarım-gıda politikalarında yeni bir kırılma dönemindedir (16, s. 228-9). Ancak bu kırılma mevcut yapılanma süreçleri nedeni ile tarım-gıda sorunlarını çözmekten uzaktır.

Önerilen Bakış: Gıda-Tarımın Ekonomi Politikası ve Ötesi

Gıda Rejimi kavramsallaştırması kapitalizmin farklı dönemlerine denk gelen uluslararası işbölümüne bağlı olarak tarımsal işbölümünün dönüşümünü ve ülkelere yansımalarını ve değişimini tarihsel ve yapısal olarak anlamayı sağlamaktadır. Bu bakış üretilen ürünlerdeki değişimi, üreticilerin sorunlarını vb. süreçleri açıklamada oldukça işe yaramaktadır. 1980'lerde geliştirilen yaklaşım tarihsel ve metodolojik olması nedeni ile şimdilerde de yaşanan değişimleri ele almada önemli olmaktadır. Özellikle de üçüncü teknolojik devrim (27) olarak adlandırılan biyoteknoloji gelişmeleri ve uygulamalarının yaygınlaşması teknolojinin pek çok alanda olduğu gibi gıda konusunda da yeni riskler ve sorunlar gündeme getirmiştir. Bu anlamda da bu gelişmelerin yansımalarının bireysel değil ulusal ve küresel boyutları ile birlikte ele alınmasını kaçınılmaz kılmıştır (28, 29, 30, 31, 32, 33). Sorunun bireysel/aktör boyutuna bakıldığında, tüketim toplumu olma ve iletişim teknolojilerinin iyi tüketiciler yaratma süreçleri üzerinden gıda da kültür endüstrisi ürününe dönüşmektedir (34, s. 201). Tüketim toplumu olarak adlandırılan günümüz toplumlarında gıdanın bir tüketim nesnesi olarak sunulması ve yeniden anlamlandırılması geçmiş dönemlerden daha farklı biçimde işlemektedir. İnsanlar tükettikleri üzerinden kimlik edinmekte ve kimliklendirilmekte ve bir taraftan gıdaya ulaşamayan insanların sayısı artarken diğer taraftan gıdanın bir ihtiyaç olması değil tüketilişi biçimi üzerinden kimlik önemli olmaktadır. Bu biçimlendirme bireysel değil küresel düzlemde bir etki ile gerçekleşmektedir. Geliş(tiril)en reklam ve pazarlama sektörü ve teknikleri ile insanların tüketimlerinin nasıl 'belirlendiği' ve tüketimin manipülasyonu ile üretimin biçimlendiği ve küresel tüketim ürünlerinin nasıl oluştuğu anlaşılabilir. Bu durumda gıdanın ne olduğu nasıl anlamlandırıldığı ve anlamlandırmanın nasıl değiştiği konusunda birey düzlemi önemlidir (35, 36, 37). Sorun bireysel düzlemi kabul etmek değil, salt bireysel düzlemde olanla açıklamaktır. Her ne kadar yeterince odaklanılmamış olsa da gıda rejimi yaklaşımında gıda rejimi bir 'küresel değer ilişkileri politik rejimi' nosyonu ile ilişkilendirilmekte ve yirminci yüzyıl ortalarında gıda endüstrisinin katkı-maddeli gıda, fast-food ve 'dayanıklı gıdalar' ile sonsuz diyetler çeşitlenmesine bağlı olarak gıdanın tüketim ilişkileri içine dâhil olduğundan söz edilmektedir (15, s. 283). Dolayısı ile sorunun bireysel/aktör boyutu da süreci anlamada giderek daha da önemli olmaktadır.

Özete gıdanın işlenmesindeki teknolojik yenilikler ve bu yeniliklerin uygulandığı ürünlerin iletişim teknolojilerinin gelişmesi üzerinden küresel düzlemde yaygınlaşması ve bir kültür endüstrisi yaratarak bireylerin yaşam tarzlarını değiştirmesi nedeniyle gıda ve beslenme alışkanlıkları da değişmektedir. Bu anlamda da bireysel düzlemde tüketici tutum ve davranışları üzerine yapılan çalışmalar önemli olmaktadır.⁴

Gıda tüketimi üzerine yapılan tarihsel ve sosyolojik çalışmalar bu açıdan önemlidir. Çünkü yiyecekler hem bir temel ihtiyaç, hem de bu ihtiyacın karşılanması biçimi olarak simgesel ve kültürel yeniden üretim aracı konumundadır. Bu anlamda birçok tarihsel ve sosyolojik çalışmada yiyecekler ve bunların tüketim biçimleri sınıf, statü ve daha başka toplumsal kimlikler arasındaki ilişkilerin ve farklılıkların tanımlandığı ve yeniden üretildiği bir alan olarak değerlendirilmiştir (38, s. 200). Dolayısıyla da Tüketici davranışlarının yanı sıra

süreci hem etkileyen hem de süreçten etkilenen konumunda olan küçük üreticilerin süreci nasıl algıladıkları ve gıdanın güvenilirliğine ilişkin anlamlandırmaları önemlidir.

Gıda konusunda sistem yaklaşımında özellikle günümüzde artan bağımlılık ilişkileri ve onun dolayımında biçimlenen gıda rejimlerini makro ve hane ya da üreticiler düzleminde açıklarken gıdanın tüketim, kültür ve alışkanlık boyutuna yeterli önem verilememektedir. Bu anlamda gıda üretimini belli düzeyde etkileyen gıda tüketimi ve değişiminin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle de sürecin, politik-ekonominin ötesine geçen kültürü, bireysel algıyı da içeren sosyo-ekonomik-politik düzlemleri ve değişimleri içeren geniş bir perspektifle ele alınması gerekmektedir. Sürecin işleminde devletler ve devlet müdahaleleri özel bir öneme sahiptir. Çünkü küresel yapılanma devletler üzerinden gerçekleşmektedir. Bu müdahaleler, destekleme politikaları ve uygulamaları, politika geliştirmede vatandaşın nasıl görüldüğü, büyük şirketlerin önünü açma adına vatandaş dikkate alıp almaması alanlarında görülür.

Sonuç olarak tüm alanlarda olduğu gibi tarım-gıda ile ilgili sorunlarda hem yapısal/nesnel hem de aktör/öznel boyutlar etkileşim halinde sürecin içinde işlemektedir. Bu nedenle de sorunun doğru biçimde kavranması sosyolojideki yapı-aktör karşılığını aşan ve bu iki düzlemin ilişkiselliğini benimseyen bir bakışı gerektirir. Böylesine bir anlayış diğer alanlarda olduğu gibi açlık sorununu ve gıda güvenliği sorunlarını aşmak için önkoşuldur.

TÜRKİYE TARIMI, GIDA REJİMLERİ VE TÜKETİCİLER

Gıda rejimlerinin Türkiye’de de tarım-gıda konusundaki oluşumlarda yansımaları görülmektedir. Birinci dönemde yabancı sermaye tarafından Anadolu’nun bazı bölgelerinde demiryolları inşa edilmiş ve demiryollarının geçtiği yerlerde meta üretiminin ve ilişkilerinin oluşmasına yol açmıştır. Yirminci yüzyılın başlarında Türkiye’de pamuk ve tütün gibi bazı hammadde ürünleri ihraç edilmekte ve şeker gibi bazı tüketim ürünleri ithal etmektedir. Bu dönemde dünya bunalımının etkilerinden korunmak için Türkiye’de de üç beyaz (un, şeker, pamuklu) ve üç siyah (kömür, demir, petrol) sloganları üzerinden devlet eliyle sanayileşme çabasına girilmiştir. Un, şeker ve pamuklu üretimi konusunda uluslararası işbölümü doğrultusunda ithal ikameci düzenlemeler ve yatırımlar gerçekleştirilmiştir.

Türkiye’de tarım-gıda politikalarında gıda rejimlerinin asıl yansımaları ve tarım-gıda politikalarının daha bağımlı hale gelişi ikinci ve üçüncü gıda rejimleri dönemlerinde görülmektedir. Türkiye’de 1948-1958 yılları arasında Marshall yardımları aracılığı ile tarımın makineleşmesi, kimyasal tarım ilaçları, suni gübre ve modern tarım tekniklerinin kullanılması hedefi üzerinden ABD’den gelecek traktör, yedek parça vb. ürünlere yönelik sonucunda bağımlılık daha da artmıştır. Ancak bağımlılık bu kez küresel şirketler üzerinden daha güçlü ve açık bir biçimde 1980 sonrasında gerçekleşmiş ve hemen hemen tüm ülkelerde ulusal politikalar benzer biçimde uygulanmaya konulmuş ve sorunların çözümü için de benzer reçeteler sunulmuştur (23). Bu düzlemde uygulanan politikaların biçimlenişi gıda rejimi kavramsallaştırması çerçevesinde açıklanabilmekte ve Türkiye uyguladığı tarım politikaları sonrasında diğer pek çok azgelişmiş ülkenin yaşadığı gıda ithalatçısı durumuna düşmüştür. Türkiye uluslararası işbölümüne bağlı olarak süreçte en başarılı *pasif lider* olarak edilgen bir konumda yerini kabullenmiş ve aktör olma çabasına pek girmemiştir (24, s. 63).

Türkiye 1999 yılında IMF’ye verilen Niyet Mektubu’ndan sonrasında IMF ve Dünya Bankası direktifleri doğrultusunda tarım politikalarında önemli düzenlemelerle Üçüncü Gıda Rejimine dâhil olarak uluslararası gıda işbölümüne eklenmiştir. Bu eklenme sürecinde Türkiye’de uygulanan tarım politikaları sonucunda gıda güvencesi ve gıda güvenliği konusunda önemli gerilemeler yaşanmıştır. Daha önceden ülke iç piyasasını rahatlıkla karşılayan hatta ihracatı yapılan belli ürünler 1990’lı yıllardan sonra ithal edilmeye başlanmıştır. Bu ürünlerin başında yem ve et gelmekte ve şeker pancarı, fındık, zeytin üretimi ve özellikle de tahıllarda önemli azalmalar olmuştur.⁵

Görüldüğü gibi sürecin nasıl yaşandığı konusunda devlet ve devlet müdahaleleri önemlidir. Türkiye’de diğer alanlarda olduğu gibi, tarım-gıda konusunda, iktidarlarca alınan politik karar süreci, süreçten kazanç elde eden büyük işletmelerin önemsenmesi, vatandaşların *dışarıdaki/öteki* olarak değerlendirilmesi üzerinden işlemekte ve sürecin dışında tutulmaktadır (2, s. 4). Bu nedenle de ekonomik kazanç elde edeceği beklentisi olanlar sürecin savunucusu olmaktadır. Süreç toplumsal eşitsizliği derinleştiren ve alttakileri daha fazla riske maruz kılan bir biçimde işlemektedir. Özellikle GDO konusunda bu tavır açıkça izlenebilmektedir. Bu süreçte bilime büyük görev düşmekte, uzmanlar ve bilim insanlarının tavrı önemli olmaktadır.

Türkiye’de gıda güvenliği konusunda atılan adımlar ise hem çok yeni hem de çok etkili biçimde işletilememektedir. Gıda güvenliğinin etkili biçimde işletilebilmesi vatandaşların gıda güvencesinin sağlanmasına bağlıdır. Tam da bu noktada gıda güvencesi, gıda güvenliği ve gıda politikaları ilişkisi ortaya çıkar. Gıda güvenliği konusundaki düzenlemeler gelişmiş ülkelere göre epey sonraki yıllara rastlar ve düzenlemelerin yaşama geçirilmesinde ise pek yol alındığı söylenemez.⁶

Gıda güvenliği konusunda bireysel düzlemde bakıldığında düşünülenin tersine Türkiye’de teknolojik yenilikler kolayca kabul edilmektedir. Yeniliği kabul ediş modern olma algısı üzerinden gerçekleşmektedir. Bu anlamda hazır gıda tüketimi bir statü göstergesi gibi algılanabilmektedir.

Ankara ve Isparta’da gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçları bu konuda bazı düşünceler vermektedir.⁷ Farklı toplumsal kesimlerin piyasaya çıkan yeni bir ürüne yönelik biçimi gıda güvenliği açısından önemlidir. Ürünün piyasaya çıkar çıkmaz satın alınması ile bekleyip sonuçlarını görerek, uzmanlar ve ürünü kullananlar tarafından nasıl değerlendirildiğini dikkate alarak tüketimine yönelme davranışları farklıdır. İkinci yolu seçenlerin gıda güvenliği konusunda diğerlerinden daha temkinli oldukları söylenebilir. Çalışmanın sonuçlarına göre “hemen alırım” diyenlerin oranı toplam örneklem için %8.5 iken kırsal katılımcılarda en yüksek olmak üzere azımsanmayacak düzeydedir (%11.1). Profesyoneller uzman açıklamalarına göre ve piyasada kabul görme ile ürünleri tüketmeye yönelirken kırsal kesim katılımcıları en çok kullananlara/eşe dosta sorarak ürünleri tüketmeye yönelmektedirler (32, s. 76).

Toplumlarda gıda güvenliği konusunda bilgilenme arttıkça insanların bu davranışı edinme süreci hızlanmaktadır. Tüketiciler gıdanın güvenilirliği konusunda ürün paketi üzerindeki bilgilerin okunmasını önemsemektir. Bu oran tüm katılımcılar (%15.9) ve özellikle de kırsal katılımcılar için azımsanmayacak (%20.3) düzeydedir (32, s.77). Tabii ürün paketi üzerindeki bilgilerin doğru olup olmaması tüketicinin bireysel davranışını aşan ve *ilgili* devletin sorumluluk alanına giren bir konudur.

Değinilen çalışmada teknolojilere ve yeniliklere en temkinli bakan ve zararlarının da olabileceğini düşünenler konusunda profesyoneller (%41.5) birinci, kentsel tüketiciler (% 23.6) ikinci sırada gelirken en iyimser bakanlar kırsal kesim katılımcılarıdır (%13) (32, s. 98).

Yerli ya da geleneksel tohumların korunması hem dünyanın farklı coğrafyalarındaki biyo-çeşitliliğin sürdürülmesi hem de gıda güvenliği açısından önem taşımaktadır. Dünya ölçeğinde tohum sektörünü elinde tutan büyük şirketler dünya tarımının biçimlenme sürecinin temel aktörleridir. Tohumların sertifikasyonu ya da patentlenmesi küçük üreticilerin de bu tohumlara bağımlı hale gelmesini getirmektedir. Tarımsal üreticilerin riskli olduğunu bilseler de yeni ve verimli tohumlara yönelişi gıda güvenliği açısından önemli bir sorun oluşturmaktadır. Ancak verimli diye kullanılan tohumlar üremeyen *terminatör* tohum olduğundan üreticiyi her yıl yeniden satın almak zorunda bırakmakta ve bu da üreticileri bağımlı kılmakta ve daha dezavantajlı duruma düşürmektedir. Yaşayabilmek/geçinebilmek için daha verimli tohumlara yöneliş bir anlamda kendini yok etme çelişmesini de içinde barındırmaktadır. Ülke düzleminde de benzer bir çelişki görülmekte ve tohum şirketlerine bağımlı hale gelen ülkeler süreç içinde daha da yoksullaşmaktadır.

Tohumların genetik yapısının değiştirilmesine ilişkin tutumlarına bakıldığında, katılımcıların çoğunluğunun olumlu baktığı (%57.2), olumsuz bakanların oranı ise %33 olduğu görülmektedir. Ancak, olumlu bakma oranı

profesyoneller için %44.0, kentsel tüketiciler için %47.6 ve kırsal kesim için %73.3 olup farklı kesimler arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır (32, s104-8). Hayvanların genetik yapısının değiştirilip değiştirilmeyeceği de gıda güvenliği açısından önemli bir tartışma konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada hayvanların genetik yapısının değiştirilebileceğini belirtenlerin oranı %38; karşı olanların ise %51.6'dır. Hayvanların genetik yapısının değiştirilmesine olumsuz bakmada kentsel tüketiciler (%61.7) birinci, profesyoneller (%51) ikinci ve kırsal kesim katılımcıları (%42.8) üçüncü sırada gelmektedir. Bu veriler kırsal kesim katılımcılarının tohum ve hayvanların genetik yapısının değiştirilmesi konusuna daha iyimser baktıklarını göstermektedir (32, s. 104-8).

GDO'lu gıda ürünlerini tüketme tutumuna ilişkin olarak da toplumsal kesimler arasında farklılıklar bulunmaktadır. GDO'lu buğdaydan yapılmış ekmeği yeme oranı tüm katılımcılar için %28.6'dır. Bu konuda kırsal kesim katılımcıları diğer kesimlerden daha olumlu bir tutum içindedir. Bu konuda en olumsuz tutumu sergileyenler kentsel tüketicilerdir (%66.9). GDO'lu domatesi tüketme oranı tüm katılımcılar için %27.8 olup bu konuda da en olumsuz tavrı yine kentsel tüketiciler (67.6) ve en olumlu tavrı kırsal kesim katılımcıları sergilemektedir. GDO'lu hayvan eti tüketme konusunda tüm katılımcılarda olumlu bakanların oranı %21.4'tür. Toplumsal kesimler karşılaştırıldığında yine kırsal katılımcılar diğer kesimlere göre daha olumlu bir tavır sergilemektedir. Bu konuda da yine en olumsuz bakanlar kentsel tüketicilerdir (%72.8), kırsal kesim tüketicilerinde bu oran %59.8 ve profesyonellerde %54.3'tür. Ancak hem GDO'lu buğdaydan yapılmış ekmeği, hem GDO'lu domatesi hem de GDO'lu hayvan eti tüketme konusunda profesyonellerde kararsızların oranının yüksek oluşu dikkat çekmekte ve bu da onların diğer kesimlerden daha temkinli olduklarını göstermektedir (32, s. 108-12).

Değinilen araştırmanın verileri ve sonuçlarına göre ürünün fiyatının gıda tüketimi davranışlarında önemli olduğu görülmüştür. Ürünün fiyatını birinci derecede önemli görenlerin oranı kırsal kesim katılımcılarında en yüksek (%11.5), profesyonellerde ise en düşüktür (%5). Ancak ilk üç derecede önemli görenlerin oranına baktığımızda birinci sırada kırsal kesim (%54.1), ikinci sırada kentsel tüketiciler (%50) ve üçüncü sırada profesyoneller (%30.2) gelmektedir (32, s. 79). Bu sonuçlar doğrultusunda güvenilir olmadığını biliyor olsalar da fiyatı nedeni ile insanların ucuz ürüne yönelebildikleri ve dolayısıyla da yüksek fiyatları nedeni ile organik tarım ve güvenilir ürünlere ulaşmanın yolunun yoksullar için kapalı olduğu söylenebilir. Ayrıca da GDO'lu gıdaların zararlarının olabileceğini düşünenlerin tüketim diyenlerden yüksek oluşu da bu sonuçla tutarlılık göstermektedir.

Kırsal kesim katılımcılarının bir taraftan gıda üreticisi, diğer taraftan da hem üretimde kullanacağı girdiler hem de işlenmiş gıda alımı konusunda tüketici konumundadır. Tümü için geçerli olmasa da bir taraftan üretici konumunda olup yoksullaşan diğer taraftan da tüketici konumunda olan kırsal kesim katılımcılarının yeni teknolojileri daha kolay kabullenmenin arkasında eğitim düzeyi ve farkındalığın yanı sıra varolabilme/geçinebilme ile ilgili sorunları da olabilir. Nitekim uğradığımız bazı köylerde kendi tüketimleri ve pazar için ayrı üretim alanlarına rastlanmıştır.

Tarım-gıda politikalarının yıllardır küçük tarım üreticisini ve bunun giderek ülkeyi ve tüm tüketicileri olumsuz yönde etkilemesi yeni düzenlemeleri kaçınılmaz kılmaktadır ki zaten son birkaç yılda yeniden tarım-gıda üreticilerini destekleme yönünde düzenleme çabaları görülmektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tarım-gıda ve ilgili sorunları ele almada ve buna bağlı olarak çözüm üretmede bir taraftan yapısal/makro diğer taraftan da aktör/bireysel perspektiflerle ele alışlar bulunmaktadır. Sorunun belirli dönemlerin sermaye birikim rejimleri ile koşut olarak şekillendiği ve her bir gıda rejiminin belirli bir birikim rejimi dönemine denk geldiği biçimindeki bakış yapısal ve tarihsel olarak süreci açıklayabilmekte iken; sürecin aktör boyutunun da olması nedeni ile bu iki düzlemin karşıtlığının aşılması ilişkilendirilmesi üzerinden ele alınması gerekmektedir.

Bireysel düzlemde oluşturulmaya çalışılan *farkındalık yaratma, tüketici bilinçlendirme* çabaları gıda güvenliği açısından önemli ve gerekli olmakla birlikte gıda güvencesi sorununu çözmede yeterli değildir.

Bu bağlamda Lefebvre'nin (39, 40) *gündelik yaşam ve mekân ve mekânın sosyal üretimi* sonrasında da Foucault'un (41, 42) *biyo-iktidar* konusundaki düşünceleri sorunun çözümü açısından önemlidir. İki düşünürde ortak olan düşünce, iktidarın ve varolma mücadelesinin her yerde olduğudur. Aralarındaki fark ise mücadele biçimidir. Bu tartışmalar bedenün biçimlenmesi açısından gıda ve beslenme konusu için de geçerlidir ve ilerleyen teknoloji ile giderek daha da etkili olmaktadır. Foucault'a göre özne olma süreci, belli tarihsel söylemler ve pratikler yoluyla kurulmakta ve bir taraftan mevcut iktidara itaat ederken, diğer taraftan da bu süreç içinde öznenin kendisi olarak açığa çıkma biçiminde işlemektedir. Özellikle *Hapishanenin Doğuşu* (41) ve *Cinselliğin Tarihi* (42) adlı eserlerinde Foucault bu özne ile ilgili bu konuları tartışır. İktidar söylemine uygun öznelere yaratmayı baskı ya da zor yolu ile değil, empoze ya da rıza yolu ile gerçekleştirir. Ona göre iktidar her yeredir ve iktidarın olduğu her yerde de ona karşı bir direnme vardır. İktidar kendi sürekliliğini sağlama amacıyla hem öznelere oluşturur hem de öznelere iktidar arasında bir ilişki biçiminde işler. Bu işleyişte iktidar, yarattığı söylemlerle direnme karşısında kendi sürekliliğini sağlar. Ona göre on yedinci yüzyıldan bedeni bir makine gibi alan iktidar on sekizinci yüzyıldan sonra bedeni merkez almıştır (42, s. 102-3). Bu tartışmada tüm bedensel varoluşumuz iktidarcı benimsenmiş ve de insanların benimsediği biyo-politika normları olarak adlandırılan düzenleyici mekanizmalar aracılığıyla gerçekleşmiştir. Biyo-politika, bireysel yaşamı merkeze alan bir iktidar teknolojisinin normalleştirici bir söylemi olarak işlemektedir (42, s. 106).

Foucault tarafından geliştirilen *biyo-politika* kavramı üzerinden ve *iktidar-beden ilişkisi* açısından bakıldığında, bedenün biçimlenme sürecinin iktidar alanına hapsedilmesi farkındalık üzerinden özne olma durumunun gerçekleşmesini imkânsız kıldığı ve özne olma durumu gerçekleşse bile bunun sorunların çözümü için yeterli olmayacağı söylenebilir. Çünkü her ne kadar iktidarın disiplin kullanarak bedenleri biçimlendirmesi söz konusu olsa da, Foucauldian anlamda bu vurgu öylesine öne çıkar ki özne bu olma durumunu imkânsız kılar. Ona göre iktidar, sömürülme tekniklerinin geliştirilmesi üzerinden bedenler adına bedenlerin yaşam sorumluluğunu üstlenir. Bu durumda aslında o disiplinin dışına çıkış da yoktur. Sonuçta Foucault özne olma durumu için bir aralık kapı bırakır ama bu kapı bireysel vurgu nedeni ile kaçınılmazlıktan kurtuluşa götürebilecek bir çıkış değildir.

Beden iktidar söyleminin bir ürünü olarak görüldüğünde bu bir anlamda bedene yüklenen anlam güzellik, çirkinlik, cinsellik ve yeme içme biçimleri diğer bir deyişle yaşam tarzını da kapsar. Tam da bu noktada, bireysel özgürleşim üzerinden bedenün karşı söylemini üretmek ve işletmek ve konumuz gereği gıda güvencesi ve güvenliği sorunlarını aşabilmek pek de olanaklı görünmemektedir. Çünkü her ne kadar Foucault belirlenmişlik içinde özne olma hallerine bir imkân sunuyor olsa da söylem üretmek özne olma durumunun bireysel özgürleşim ve mücadele ile başarılabilmesi çok da olanaklı görünmemektedir. Bu bakışta asıl sorun onun özgürlüğü bireysel düzlemde ele almasından kaynaklanmaktadır. Foucault'da özgürlük Yunan düşünürlerinin insanların tüm erdemler konusunda yasalarla değil, kişinin kendi iradesi ile belirlediği ölçülü olma hali biçimindeki ahlaki anlayışına dayanır. Ona göre bireysel özgürlük, insanın arzularını ve hazlarını yöneterek, kendine hâkim olmayı öğrenme sürecidir. Diğer bir deyişle, özgürlük bireyin kendisiyle olan ilişkisi ile kendi üzerinde hâkimiyet kurması anlamına gelir (42, s. 180-90).

Foucault'un günümüzde istenen öznelere, baskı ya da zor kullanarak değil, söylem üzerinden bireylerin beden ve ruhlarına empoze etme yolu ile yaratılır görüşüne dayanarak görmesek de bu söylem toplumsal yapının tüm alanlarında ve her yerde işleyen ve hem özne olma hem de söyleme tabii olma durumlarını içinde barındıran bir olgu olduğu düşüncesinin bireyin özgürleşiminin tüm yollarını kapattığı biçiminde yorumlanabilir. Bu görüşü gıda ürünlerinin tüketimine uyguladığımızda, insanların özgür iradesi ile belli bir gıda ürününe güvenmediğinden kabul etmeyerek direnme çabasına girdiği halde, ulaşabilir olması nedeni ile tüketmek zorunda kalması bir çelişki niteliğindedir ve bireysel olarak vereceği mücadele ile bu sorunu çözememektedir.

Bu gerçeklik te bir anlamda günümüzdeki çevrecilik ve doğal olana yönelik arayışlarının varlığını ve yükselişini açıklamaktadır. Bu açıdan gıda bir anlamda insanların farkında olsalar bile direnme gücünü gösteremedikleri, çaresiz kaldıkları bir alan gibi görünmektedir. Dolayısı ile de Foucault'un belli tarihsel söylemler ve pratikler yoluyla öznenin kurulduğu konusundaki düşüncesi önemli ve doğru olsa da, insanın özgürlüğünü sınırladığı söylenebilir. Asıl önemlisi de modern çağın insanının kendini özgürleştirmesinde antik çağın etik anlayışını çözüm modeli ya da kurtuluş olarak önermesi diğer sorunlar için olduğu gibi gıda güvencesi, gıda güvenliğine bağlı sorunları çözmede yeterli olmayacaktır.

Diğer taraftan Lefebvre'nin bakışında bireysel farkındalık önemlidir ancak mücadele sınıfla bağlantılı kitlesel hareketler ile mümkündür. Lefebvre'nin (39) sosyal bilimlere önemli katkısı *gündelik yaşamın eleştirisi* düşüncesini literatüre katmış olmasıdır. Ona göre gündelik yaşam güç ve çaresizlik, yanılsama ve gerçek arasındaki diyalektik çelişkidir. Dönüşüm gündelik yaşamla başlar ve onda biter (39, s. 94). Gündelik varoluşunda insanı belirleyen ve temellendiren tek şey bedendir. Yani beden merkezi konumdadır ve tanınma, kendini bilinir kılma sürecinin mücadelesidir bir anlamda ve beden yalnızca tarihsel soyutlama ve hızla görüntüye indirgenmekte olan dünyanın konusu değil, aynı zamanda toplumsal eylemin ve oluşmakta olanın parçasıdır. Lefebvre (40) mekânın toplumsal üretimi açısından yaşam alanı olarak somut kentsel mekânlara göndermede bulunuyor olsa da, çatışan farklı talepler tarım-gıda alanında da geçerlidir ve bu nedenle de bu alana da uygulanabilir. Bu anlamda gıdanın tüm süreçleri aslında bir toplumsal süreçtir ve bu süreçlerde var olabilme ancak mücadele ile olanaklıdır.

Sonuç olarak mevcut hali ile uygulanan ekonomi politikaları ve tarım-politikalarının uluslararası şirketlerin kontrolü ile şekillenmesi sonucunda egemen söylemin savlarının tersine dünyada mevcut eşitsizlikler derinleşmiş ve bu süreçte de en çok kırsal kesim ve kent yoksulları etkilenmiştir (26, s. 415). Tarım-gıda ile ilgili sorunlar da küresel, ulusal ve yerel düzlemde yaşanan diğer sorunlar gibi kaçınılmaz değildir bir söylemle biçimlenmektedir. Bu söylemin uygulamalarından kaynaklı sorunların aşılması *yapı-aktör* düzlemlerini içeren sınıf ile bağlantılı karşı bir söylemle oluşacak bir mücadele ile olanaklıdır. Ancak karşı söylem bireysel değil, her düzlemde olduğu gibi *gıda/beslenme hakkı*'nı temel insan hakkı olarak gören farklı bir anlayışa dayanan toplum ve devlet tasarımı ile olanaklıdır. Devlet-yurttaş ilişkisi açısından *vatandaş-körü* ya da *kayıtsız devlet* (irrelevant state) diye nitelendirilebilecek bir devlet anlayışı ile sorunun çözülemeyeceği açıktır (2).

KAYNAKLAR

1. Beck U. Risk Society: Towards a New Modernity. New Delhi: Sage; [Almanca Basım, 1986] 1992.
2. Erbaş H. The Perceptions on GMOs and GM Food With Some Selected Social Indicators in an "Irrelevant State", Turkey. Proceeding 8'th Annual IAS-STs Conference on 'Critical Issues in Science and Technology, Studies'. Graz, Austria, 4th-5th of May 2009. Erişim tarihi: 10 Ekim 2009, www.ifz.tugraz.at/...en.../Hayriye%20ERBAS_ias-sts09%20paper_final.pdf
3. Ritzer G. The McDonalidization of Society. Thousand Oaks: Pine Forge Press; 1993.
4. James C. Global Status of Commercialized Biotech/GM Crops: 2012. ISAAA Brief No. 44. New York: Ithaca. 2012. Erişim Tarihi: 11 Şubat 2016 <http://www.isaaa.org/resources/publications/briefs/44/download/isaaa-brief-44-2012.pdf>
5. Wandel M. Understanding Consumer Concern about Food-Related Health Risks. British Food Journal. 1994; 96(7): 35-40.
6. Yeung RMW, Morris J. Food Safety and Risk: Consumer Perception and Purchase Behaviour. British Journal of Food. 2001; 103(3): 170-186.
7. Early R. Food Ethics: a Decision Making Tool for the Food Industry. International Journal of Food Science and Technology. 2002; 37: 339-349.
8. Bahargeva MP. The Social, Moral, Ethical, Legal And Political Implications of Today's Biological Technologies: An Indian Point of View. Biotechnology Journal. 2006; 1: 34-46.

9. Ritzer G. *Toward an Integrated Sociological Paradigm: The Search for an Exemplar and an Image of the Subject Matter*. Boston: Allyn and Bacon; 1981.
10. Wallerstein I. *The Capitalist World-Economy*. Cambridge: Cambridge University Press; 1979.
11. Aglietta MA. *Theory of Capitalist Regulation*. London: New Left Books; 1979.
12. Bernstein H. *Food Regimes and Food Regime Analysis: A Selective Survey*. Land Grabbing, Conflict and Agrarian-Environmental Transformations: Perspectives From East and Southeast Asia Uluslararası Konferans içinde. Nisan 2015. [Erişim tarihi: 11 Şubat 2016] https://www.iss.nl/fileadmin/ASSETS/iss/Research_and_projects/Research_networks/LDPI/CMCP_1-_Bernstein.pdf
13. Friedman H, McMichael P. *Agriculture and The State System: The Rise and Decline of National Agricultures: 1870 to the Present*. *Sociologia Ruralis*. 1989; 29(2): 93-117.
14. McMichael PA. *Food Regime Genealogy*. *Journal of Peasant Studies*. 2009; 36(1): 139-169.
15. McMichael PA. *Food Regime Analysis of the 'World Food Crisis'*. *Agriculture and Human Values*. 2009; 26: 281-295.
16. Friedmann H. *From Colonialism to Green Capitalism: Social Movements and Emergence of Food Regimes'*. (FH Buttel, McMichael P, Editör). *New Directions in the Sociology of Global Development* içinde. Amsterdam: Elsevier; 2005. s. 227-264.
17. Friedmann H. *Feeding the Empire: Pathologies of Globalized Agriculture*. *Socialist Register* 2005: *The Empire Reloaded*. 2005; 41: 124-143.
18. Friedmann H. *The Origins of Third World Food Dependence*. (Bernstein H, Crow B, Mackintosh M, Martin C, Editör). *The Food Question-Profit Versus People* içinde. London: Earthscan; 1990. s. 13-31.
19. McMichael P. *Global Food Politics*. (F. Magdoff, J. Foster, F. Buttel, Editör). *Hungry for Profit: The Agribusiness Threat to Farmers, Food, and the Environment* içinde. New York: Monthly Review Press; 2000. s. 125-144.
20. McMichael P. *Global Development and The Corporate Food Regime*. (Frederick H, Buttel, Philip McMichael, Editör). *Research in Rural Sociology and Development, Volume 11 - New Directions in the Sociology of Global Development*. London: Emerald Group Publishing Limited; 2005. s. 265-299.
21. Friedman H. *The Political Economy of Food: A Global Crisis*. *New Left Review*. 1993; (1)197: 29-57.
22. Araghi F. *Food Regimes and the Production of Value: Some Methodological Issues*. *Journal of Peasant Studies*, 2003; 30(2): 41-70.
23. Chossudovsky M. *Yoksulluğun Küreselleşmesi: IMF ve Dünya Bankası Reformlarının İçyüzü*. (N. Domaniç, Çev.). İstanbul: Çivi Yazıları; 1999.
24. Erbaş H, Erbaş M. *Karşıt Kavramlaştırmalarla Üç Küreselleşme ve Güvenlik Sorunları: Modernizm, Tekno-Ekolojizm ve Ütopyanizm Bağlamında Sosyolojik Bir Çerçeve. Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütleri, Dördüncü Uluslararası Sempozyum Bildirileri*. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları. 2007, s. 43-77.
25. Araghi F. *Global Depeasantization, 1945-1990*. *The Sociological Quarterly*. 1995; 36(2): 337-368.
26. Erbaş H. *Gıda Güvenliği, Genetiği Değiştirilmiş Gıda Ürünleri ve Yetişkinlerin Farkındalığı içinde: Yayına Hazırlayan Müge Artar. Türkiye'de Çocuk Yetiştirme Yaklaşımlar, Yöntemler, Sorunlar, Çözümler. VI. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri*. 2008, 13-15 Ekim; Ankara. s. 415-438.
27. Otero G. *The Coming Revolution of Biotechnology: A Critique of Buttel*. *Sociological Forum*. 1991; 6(3): 551-565.
28. Buctuanon EM. *Globalization of Biotechnology: the Agglomeration of Dispersed Knowledge and Information and its Implications for the Political Economy of Technology in Developing Countries*. *New Genetics and Society*. 2001; 20(1): 25-41.

29. Fowler C, Smale M, Gaiji S. Unequal Exchange? Recent Transfers of Agricultural Resources and their Implications for Developing Countries. *Development Policy Review*. 2001; 19(2): 181-204.
 30. Chase-Dunn C, Lara-Millan A, Niemeyer R. *Biotechnology in the Global Political Economy* [Internet]. Institute for Research on World-Systems University of California-Riverside. Erişim tarihi: 10 Ekim 2006. <http://irows.ucr.edu/research/biotech/isa04biotech.htm>
 31. Löfgren H, Banner M. The Political Economy of the 'New Biology', Dynamics of Industry and Innovations: Organizations, Networks and Systems Konulu Konferansta Sunulan Bildiri. 2005, 27-29 Haziran. Kopenhag Danimarka. Erişim tarihi: 01 Nisan 2008, <http://www.druid.dk/conferences/summer2005/papers/ds2005-499.pdf>
 32. Erbaş H. Türkiye'de Biyoteknoloji ve Toplumsal Kesimler: Profesyoneller, Kentsel Tüketiciler ve Köylüler, Ankara: Ankara Üniversitesi Biyoteknoloji Enstitüsü Yayınları No 3; 2008. <http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/370.pdf>
 33. Pietrykowski B. Introduction to Special Section on the Radical Political Economy of Food. *Review of Radical Political Economy*. 2008;40 (1): 5-7.
 34. Fantasia R. *Fast Food in France. Theory and Society*. 1995; 24(2): 201-243.
 35. Featherstone M. *Consumer Culture and Postmodernism*. London and Newbury Park, CA: Sage Publications; 1991.
 36. Jameson F. *Postmodernism or the Cultural Logic of Late Capitalism*, Durham: Duke University Press; 1993.
 37. Ritzer G. *Enchanting a Disenchanted World: Revolutionizing the Means of Consumption*. Thousand Oaks: Pine Forge Press; 1999.
 38. Yenal NZ. *Yeme-İçme Tarihi ve Sosyolojisi*. *Toplum ve Bilim*. 1996; 71: 195-227.
 39. Lefebvre H. *Critique of Everyday Life*. J Moore, Çev. London: Verso; [Özgün eser 1947 tarihlidir] 1991.
 40. Lefebvre H. *The Production of Space*. (DN Smirh, Çev.). Oxford: Basil Blackwell; [Özgün eser 1974 tarihlidir] 1991.
 41. Foucault M. *Hapishanenin Doğuşu*. (MA Kılıçbay, Çev.). 3. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi; [Özgün eser 1975 tarihlidir] 2006.
 42. Foucault M. *Cinselliğin Tarihi*. (HU Tanrıöver, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları; [Özgün eser 1976 tarihlidir] 2003.
 43. Caşkurlu S. Türk Tarımının Üçüncü Gıda Rejimine Ekleme Süreci. *Mülkiye Dergisi*. 2012; 36 (3): 61-100.
 44. Yılmaz E. Türkiye'de Kırsal Dönüşüm: Malatya'dan İki Köy Örneği [Yayımlanmamış YL. Tezi-Danışman Hayriye Erbaş]. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2013.
1. The State of Food Insecurity in the World 2015. <http://www.worldometers.info/world-population/>
 - 2 <http://www.fao.org/hunger/en/>, <https://www.wfp.org/hunger/stats>
 - 3 <http://www.payitforward.foundation/pages/fight-poverty?gclid=CL6piY2248oCFckaGwodt-8Pow>
 - 4 Bu düzlemde gerçekleştirilen bazı çalışmalar için Elizabeth C. Redmond ve Cristopher J. Gr iffith'in (2003) metodolojilerini değerlendirdiği makaleye bakılabilir.
 - 5 Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için Caşkurlu, S. (43) Türk Tarımının Üçüncü Gıda Rejimine Ekleme Süreci adlı makaleye bakılabilir. Ayrıca bu süreci, şeker pancarı üretiminden kaysı üretimine geçiş biçiminde yaşayan köyler üzerinden ele alan bir çalışma için Yılmaz, E. (44) Türkiye'de Kırsal Dönüşüm: Malatya'dan İki Köy Örneği başlıklı yüksek lisans tezine bakılabilir.
 - 6 Türkiye'de gıda güvenliği konusunda 1963 yılında ilk kez gıda hizmetlerinin bir bütün olarak ele alınması vurgulanmış ve 1966 yılında "Gıda Kanunu"nun hazırlıklarına başlanmış olsa da, ilk ciddi adım ancak 1995

yılında Gümrük Birliği anlaşmasının imzalanması ile 560 sayılı “Gıdaların Üretimi Tüketimi ve Denetimine Dair Kanun Hükmünde Kararname”nin yürürlüğe girmesi ile atılmıştır.

ABD’de 1960’larda uygulamaya konulan HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Point-Tehlike Analizleri ve Kritik Kontrol Noktaları) Türkiye’de çok geç bir tarihte uygulamaya konulur. İlk kez 9 Haziran 1998 tarihli Resmi Gazetede “Gıdaların Üretimi Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Yönetmelik”te HACCP sisteminin uygulanmasının gerekliliği belirtilmiştir. Yine aynı yönetmelikte başta et, süt ve su ürünleri işleyen işletmeler olmak üzere, gıda üreten diğer işletmelerin de kademeli olarak HACCP sistemini uygulamaları ancak 15 Kasım 2002 tarihinden geçerli olmak üzere zorunlu hale gelebilmiştir.

Türkiye Tohumcular Birliği (TÜRKTÖB); Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan ve 2006 Aralık ayında TBMM’de kabul edilerek yürürlüğe giren 5553 sayılı Tohumculuk Kanunu “tohumculuk sektörünün geliştirilmesi ile sektörde faaliyet gösteren gerçek veya tüzel kişiler arasında mesleki dayanışma sağlayarak mesleki faaliyetleri kolaylaştırmak, tohumculuk faaliyetinde bulunanların ekonomik ve sosyal haklarının korunmasını sağlamak ve mevzuatla verilen görevleri yerine getirmek amacıyla” tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşudur.

Gıda güvenliği açısından çok önemli olan Biyogüvenlik Yasası ise çok yenidir ve yasanın çıkartılması yıllar almıştır. GDO ile ilgili hiçbir yasal düzenleme olmadığı gibi genel anlamda gıda ile ilgili düzenlemeler de çok yenidir. Ancak bu düzenlemelerin mevcudiyetinden çok işlerliğini sağlamak da bir o kadar önemlidir. 2003’te başlatılan 250.000 Amerikan Dolarlık (UNEP/GEF /United Nations Environmental Programme/Global Environment Facility) destekli “Ülkesel Biyogüvenlik Çerçevesinin Geliştirilmesi Projesi” Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı’ Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (TAGEM) koordinatörlüğünde yürütülen çalışmalar Biyogüvenlik Kanunu ile 13. 3. 2010 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girebilmiştir.

Tarım-gıda konusunda önemli konulardan bir olan tohumla ilgili düzenlemeler de çok yenidir. 2004 AB Genel Gıda ve Yem yasalarına uyum çerçevesinde 5179 Sayılı Gıda Kanunu ile gıdaların kontrolü ve denetimi tamamen Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı’na (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı) bırakılmıştır.

Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği 29. 12. 2011 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

- 7 Çalışma, derinlemesine görüşmeler, odak grup ve alan gözlemlerinin yanı sıra her bir ilde eşit olmak üzere profesyoneller (200), kentsel tüketiciler (400) ve köylüler (400) olmak üzere farklı toplumsal kesimleri içeren toplam 1000 kişilik örneklem üzerinden gerçekleştirilmiştir (Erbaş, 2008a).